

XI.

Календар розвитку природи по весні в окол. м. Харкова за спостереженнями 1917-го року.

12 — I. Відлига. Заспівали великі синиці (*Parus major*).

15 — I. Тепла сонячна погода. На сухому листі в гаю з'явилися москалики (*Pyrrhocorus*), ріжна дрібна мушва та павучки. „Заспівали“ дубоноси.

Лютий дуже холодний і багатий на сніг.

3 — III. Заспівала жовтогрудка (*Emberiza citerinella*).

21 — III. Холодно увесь час. З'явилось чимало жайворонків (*Alauda arvensis*), співають посміттюшки (*Galerida cristata*). Граки біля кубел кричать досить кволо, галки та горобці дуже стурбовані, починаючи лаштувати кубла.

25 — III. Зимово картина. В парку є чималі зграї зябликів.

30 — III. З'явилися крижні (*Anser anser*), чайки (*Larus ridibundus*) та валюшні (*Scolopax rusticola*).

31 — III. З'явилися зграї перелітних дроздів — горобиників (*Turdus pilaris*) та косиків (*Turdus merula*).

На південному дуже нагрітому схилі в пуп'янках просуреньки (*Bulbocodium ruthenicum*).

1 — IV. Весна. Де-не-де, особливо в чагарнику багато снігу. Квітнуть перші просуреньки. Зауважено по 1 екземпляру зірочок (*Gagea pusilla*) та подбілу (*Tussilago Farfara*) — на дуже нагрітому схилі.

Літають перші метелики: цитринка (*Rhodocera rhamni*) та канчатець рябий (*Vanessa polychloros*). З'явилися жуки — „сонечко“ (*Coccinella semipunctata*) та пливці (*Dytiscus marginalis*). Трапляються останні *Linota binaria*, прилетіли очеретянки (*Erithacus rubecula*) та плиски (*Saxicola oenanthe*).

2 — IV. Дуже тепла днина. Розквітли базьки в ліщині. Зауважено перші нічні метелики, що перезимували в листі (*Scopolosoma satellitia*). З'явилися жуки *Adolia bipunctata*. Закипіло життя по водозборах та калюжах. Зазначено: *Apis* та *Branchypus*, *Bombinator ignaeus*, слимак *Linnaeus stagnalis*, *Asellus aquatus*, робачок комара *Coretra* та *Stratiomys*. З'явилися п'явиці: *Clepsine complanata* і *Aulostoma gulo*. Відзначено першу жабу *Pellobates fuscus*. Вилетіли на перші лови кажани.

3—IV. З'явилися перші джмелі та бджоли. Заспівали теньковки, очеретянки та дрозди. Масою летять дикі гуски — крижні. З'явилися комашки в чималій кількості. Дзвінко кричать зелені дятли.

4—IV. В гаю зауважено перші розквітлі проліски (*Scilla cernua*) та ряски (*Corydalis intermedia*). Просуреньок на схилі вже багато. Літає канчатець — *Vanessa C — album*.

5—IV. Зауважено біля берез метеликів веснянок (*Brephos parthenias*), літають перші канчатці кропивні (*Vanessa urticae*). З'явилася перша гусень: *Spilosoma fuliginosa* та *Sp. menthastri*. По водозборах та калюжах з'явилися водомірки *Gerris*, іриці (*Molge vulgaris*), жаби: *Rana temporaria*, *esculenta* і понуха *Bufo viridis*.

6—IV. Вночі мороз. Похолоднішало, вода замерзла.

7—IV. Хмарно. Відзначено перші квітки в медунки (*Pulsmonaria officinalis*). Ряска іноді в пуп'янках. Пролісок ще обмаль. На верболозі (*Salix caprea*) дуже набрякли бруньки.

8—IV. Дощ. Холодно. Був навіть град. Квітне верба (*Salix acutifolia*).

9. IV. — Відразу стало тепло, висухло, о півдні було навіть парко. Квітне на піску кашка весняна (*Draba verna*), з'явився жук *Elatер sanguineus*, метелик *Biston hirtarius*. По соснових стовбурах лазить, перезимувавши, гусень прядки соснової (*Dendromolus pini*).

Останні снігури. На північ подалися довгохвості синиці (*Acredula caudata*).

10—IV. Вночі перша весняна гроза. Квітне чистяк (*Ficaria ranunculoides*), ряска (*Corydalis solida*). Багато розквітлої ліщини (*Corylus Avellana*). Літає канчатець будяковий (*Vanessa cardui*). Зауважено першу кракавку (*Hyla arborea*).

11—IV. В гаю розквітли: жаб'яче зілля (*Anemone ranunculoides*), зірочки (*Gagea lutea, minima*), копитняк (*Asarum europaeum*), адокса (*Adoxa Moschatellina*), котяча м'ята (*Glechoma hederacea*).

З'явилися перші квітки в лісових фіялок (*Viola odorata, hirta*). По степових місцях зацвів горицвіт (*Adonis vernalis*). Квітне сон (*Pulsatilla patens*). З'явилась деревка трухлиця (з нічниць) — *Xylina socia*. Підбадьорились ящирки (*Lacerta agilis var. exigua*).

12—IV. В гаю цвіте петрів хрест (*Lathraea squamaria*). По луках квітне калюжниця (лапки) — *Caltha palustris*. Дуже високо пролетіла зграя кобців (*Erythropus vespertinus*).

13 — IV. На вохкому піску при р. Лопані квітне підбіл (*Petasites spurius*). Почали квітнути дерева: осика (*Populus tremula*), вільха (*Alnus glutinosa*), верболіз (*Salix caprea*). З'явилися квітки в *Mercurialis perennis*. Дуже кричать кракавки та жерлиці (*Bombinator ignaeus*). По воді стрибають стрибохвістки (*Podura*). Зауважено першу трясогузку жовту (*Budytes flava*).

14 — IV. По вільшанниках квітне *Chrysosplenium alternifolium*, на луках біля Куряжу чорні дзвоники (*Fritillaria Meleagris*). По схилах зацвіла лапка — *Potentilla opaca*. В садку стрибають парочками галки та граки, відшукуючи поживу. Заспівали лісові коники (*Anthus trivialis*). На болоті відзначено *Branchipus bifurcatus*, *Apus productus*, де — кілька родів *Turbellaria*.

15 — IV. Почав квітнути простріл (*Pulsatilla nigricans*) степова фіялка (*Viola ambigua*). З'явилися стоноги *Geoptulus*. По ставках помітно жаб'ячу ікру. Співає сільвія (*Sylvia curruca*). З'явилися горихвістки (*Ruticella phoenicurus*), перші *Chelidon urbica* і ластівки (*Hirundo rustica*). Увечорі заспівали солов'ї (*Lusciola philomela*).

16 — IV. Дуже паркий день. Квітне в гаях жовтий ряст (*Corydalis Marschalliana*), фіялка дивна (*Viola mirabilis*), первоцвіт (*Primula officinalis*). Почали літати білани (*Pieris rapae*). Зазначено гусень *Lasiocampa rotatoria*. З'явились маївки (*Meioe*). З'явились нові птахи — ивільги (*Oriolus garbula*), торохкавки (*Phylloscopus sibilatrix*). На сонці по деревах біля Основи стовбурів багато москаликів (*pyrrhocorus apterus*) та їхніх ячок, що їх покладено в розколини кори та під сухе листя коло дерева. Заспівали перші *Pratiucola rubetra*, кричать шелихвістки (*Junx torquilla*). Дуже кричать одуди, що давно вже прилетіли. Зауважено вужака (*Tropidonotus natrix*).

17 — IV. Квітне береза (*Betula verrucosa*). На піску квітне фіялка піскова (*Viola arenaria*) та лапка (*Potentilla arenaria*). Кв. осоки (*Carex praecox*). Багато жуків в'юток (*Cicindella hibrida* та *C. campestris*), з'явились *Triponota hirta*.

18 — IV. В лісу почала цвісти *Dentaria quinquefolia*, по відкритих місцях квітне звичайна кульбаба (*Taraxacum vulgare*) та *Androsace elongata*, квітне чаполоць (*Hierochloa odorata*). Зауважено гусені звичайного волоха (*Arctia caja*). З'явились жуки геотрупи (*Geotrurus vernalis*).

19 — IV. Мачушник (*Tussilago farfara*) вже перецвітає, з'явились дрібні перші листки. З'явились жуки — оленки золоті (*Cetonia aurita*). Співає вперше *Phylloscopus trochilus*.

20—IV. Масове цвітіння калюжниці.

Почали літати метелики: *Pieris napi*, *Xylina furcifera*.

20—IV. В гаю розквітла фіялка *Viola Riviniana*, незабудька *Myosotis sparsiflora* та волохата осока (*Carex pilosa*). На степових схилах квітне ярцвіт (*Hyacinthus leucophaeus*), а по толоках і так. Інш. місцях масою квітне жовтець-реп'яшок (*Ranunculus orthoceras*). Відзначено першого сорокопуда (*Lanius collurio*).

22—IV. Почав квітнути клен (*Acer platanoides*).

23—IV. Хмарна днина, дощ. Зауважено стоногів: *Litho bius forficatus* та *Julus*.

24—IV. Квітне черничка (*Nonnea pulla*) та жовта кашка (*Draba nemorosa*). Відзначені жуки: *Staphilin* та *Geotrupes mutator*.

25—IV. Перші квітки в горошку весняного (*Orobis vernus*), починає квітнути жовта свиріпа (*Barbarea vulgaris arcuata*). Закувала перша зозуля (*Cuculus canorus*).

26—IV. В гаю почали квітнути жовтеці (*Ranunculus auricomus* і *cassubicus*). На степу квітнуть степові півники (*Jris pumila*).

27—IV. Вночі мороз. Вдень холодно.

Почала квітнути фіялка — *Viola canina* та осока — *Carex stricta*. Вперше зауважено метелика *Leucophasia sinapis*. В гаю масове цвітіння фіялок (*Viola odorata*, *hirta*, *mirabilis*. та *Riviniana*). В парковому садку вперше кричить зелена жаба (*Rana rudibunda*). Останні валяюшні.

28—IV. Почав квітнути тонконіг (*Poa bulbosa vivipara*). На торф'яному багновищі квітнуть пушки (*Eriophorum angustifolium*). Відзначено перші розквітлі екземпляри лісового тульпану (*Tulipa silvestris*) та чистецю лісового (*Stellaria Holostea*) Перші квітки на кружовнику (*Ribes grossularia*) і на смородині червоній (*Ribes rubrum*).

Дуб дуже потерпів від холоднечі. Через дужі морози повимерзли абрикоси та персики по багато - яких садках. Знайдено перше кубло коноплянки (*Linota cannabina*) з яйцями. Відзначено вперше *Anguis fragilis*.

29—IV. Зауважено метелика черляна (*Vanessa atalanta*).

30—IV. Заспівала жовтогрудка — (*Emberiza hortulana*). Почала квітнути золота смородина (*Ribes aureum*).

31—IV. Знову потеплішало, більше як 10° вдень. З'явилися бабки, метелики — осадець (*Pararge egerides*) та головчак (*Hesperia*

malvae). Маса зозуль, що кують. Знайдено кубло аполонівки (*Acredula caudata*) з яйцями.

1—V. Знайдено метелика морозоватка (*Phigalia pedaria*) Почав квітнути терен (*Prunus spinosa*). Квітне глуха кропива (*Lamium maculatum*). Зауважено гусені малинової прядки (*Macrothylacia rubi*).

2—V. На полі розквітла *Chorispора tenella*. По борах квітне котяча лапка (*Antennaria dioica*).

3—V. Знов похолоднішало, вдень дощ, а вночі був мороз.

4—V. Холодно, вохко, мжичка. О півдні падає сніг, швидко танучи. Біля 3-ої години вдень гряд.

5—V. Потеплішало та ще холоднувато. Зауважено, що розпочали квітнути бур'янові рослини: весняний жовтоголовник (*Senecio vernalis*) та *Sisimbrium Loeselii*, чистик жовтий (*Chelidonium majus*). Зазначені перші сірі мухоловки (*Muscicarpa grisola*). Мухоловок білошиїх літає багато.

6—7—V. Сонячна днина. Потеплішало. Дентарія бульбова (*Dentaria bulbifera*) зараз у пуп'янках. Перший спів чорно-голової сільвії (*Sylvia atricapilla*), останні чижі.

Зауважено метелики: *Nemeobius lucina*, білан жерушний, аврора (*Anthocharis cardaminis*), мережник (*Arachnia levana*), павич. тау (*Agria tau*); жук — хрущ простий (*Melolontha vulgaris*).

Квітне черемха (*Prunus Padus*), яблуна (*Pirus Malus*) та груша (*Pirus communis*)

9—V. Тепла парка днина. Масове квітіння тюльпану. Квітнуть: Іван та Марья, фіялка триколірна (*Viola tricolor v. saxatilis*), маренка хрестувата (*Galium cruciata*), *Omphalodes scorpiodes*, болотна жеруха (*Cardamine pratensis*), часникове зілля (*Sisymbrium Alliaria*). З'явився тополевий жук (*Lina populi*). Заспівали сільвії садкові (*Sylvia hortensis*) та польові (*S. rufa*).

10—V. Масове квітнення чистецю лісового (*Stellaria Holostea*). Відзначені польові сверщики (*Gryllus campestris*), бігуни (*Carabus granulatus rufo-femoratus*), вперше відзначено гадюку (*Vipera berus*).

11—V. Дуже парка днина, задушно, по півдні перейшла гроза. Розквітла трава — *Melica picta* й вероніка — *Veronica prostrata*.

12—V. Масове цвітіння груш та яблунь. Літає махаон (*Papilio machaon*). Появилась сивоворонка (*Coracias garrula*) (мал. 41).

13—V. Літають підсрібники (*Argynnis*). Розпочала квітнути зіновать (*Cytisus ruthenicus*).

14—V. Зацвіла жовта окація (*Caragana arberoscens*).

У кублі в дубоноса повно яєць. У жовтогрудки дрібні пташенята. В де-яких горобців цими днями вилетіли з кубла пташенята.

15—V. Перші квітки в горлянок (*Ajuga genevensis* та *A. Chia*).

16—V. Квітне *Polygala comosa* та фіялка низька (*Viola pumila*). Перші квітки в садкових полуниць. Іноді співають мухоловки малі (*Muscicarpa parva*).

17—V. Зауважено метелики зубниці вільшівки (*Lophopteryx samelina*). В місті біля великих будинків свистять, літаючи, жури (*Cypselus apus*).

18—V. Квітне на схилах береза (*Caragana frutescens*), півники угорські (*Jris hungarica*), барвінок (*Vinca herbacea*), полуниці (*Fragaria collina*), степові білі горошки (*Orobus panonicus*), біла анемона (*Anemone sylvestris*) та перші маслянки (*Ornithogalum tenuifolium*).

Пролетіла перша зграйка бджолоїдок (*Merops apiaster*).

